

Úszó tárlatok

Beszélgetések az egykor Velencei Biennálén részt vevő magyar képzőművészekkel, kurátorokkal, nemzeti biztosokkal

25. rész | Kérdések German Kinga* művészettörténészhez és Cseke Szilárd** képzőművészhez

☛ **Bódi Kinga:** Minden országban más és más rendszer alapján döntenek el, ki állíthat ki az adott ország nemzeti pavilonjában. Mit gondoltok a 2002 óta érvényben lévő magyar kuratori pályázati rendszerről, amelynek köszönhetően a ti projekteket nyerte el a kiállítás-megvalósítás jogát 2015-ben a Velencei Biennálé Magyar Pavilonjában?

☛ **German Kinga:** Maga a rendszer kitűnő. Egy olyan kis országban, mint Magyarország, csak az ilyen demokratikus, nyílt pályázati szisztéma működőképes. Ezt szerintem érdemes fenntartani. A mi pályázati évünkben, a pályázat lezárása után hallottam olyan hangokat, hogy jobb lenne meghívásossá tenni a rendszert, de én erre reagálva ahol csak tudtam, elmondtam, hogy ezt nagyon rossz ötletnek tartom. Mivel kicsi az ország, kicsi a kortárs képzőművészettel foglalkozó közeg is, ahol egy ilyen lépés nagy feszültségekkel járna: kizárna olyan szereplőket – fiatalokat vagy más projekteket –, amelyekről nem is tudunk, de közben léteznek és izgalmasak. Amit talán a legfontosabb kérdésnek látok, az a zsűri összetétele. Azon kell minden évben dolgozni, hogy ez minél professzionálisabb és színesebb legyen: a legkülönbözőbb szakmai vélemények is képviselve legyenek. Például, hogy részt vehessen designer vagy marketing szakember is a szakmai zsűriben.

Amúgy a saját életfilozófiám régóta az, hogy az élet mindig felkínál lehetőségeket, és nekem azokra valahogy reagálnom kell. Ha jól reagálok, akkor magam előtt mindennel el tudok számolni. Már a pályázat kiírása előtt elkezdtünk dolgozni Szilárddal a projekten, de azt mondtuk, hogy majd akkor döntünk ténylegesen a pályázásról, ha nyilvánossá válik a zsűri összetétele.² A bojkottnak³ szerintem volt értelme, mert annak hatására nem mert a minisztériumi és az akkori nemzeti biztos szakmaiatlan zsűrit összeállítani.

☛ **Cseke Szilárd:** A pályázatunk beadásához fontos érv volt az a tény is, hogy a biztos nem volt zsűritag, tehát nem volt szavazata. Ezt talán érdemes lenne követni a jövőben is. Kedvező döntés volt számunkra, hogy a szakmai koordinációval a Ludwig Múzeumot bízta meg a minisztérium.

☛ **BK:** Milyen célokat kellene megfogalmaznia az államnak (ha egyáltalán szükséges) a velencei magyar kiállításokkal? Mit gondoltok, mennyire vannak

1 Fenntartható identitások – Cseke Szilárd installációja. 56. Esposizione Internazionale d'Arte. La Biennale di Venezia. Magyar Pavilon, Velence, 2015. május 4 – november 22. Kurátor: German Kinga.

2 A 2015-ös velencei magyar kiállítás zsűritagjai: Boros Géza, Bukta Imre, Gerber Pál, Keserű Katalin, Kopek Gábor, Lovas Ilona, Petrányi Zsolt, Sturcz János, Uhl Gabriella.

3 A 2014. novemberében indított nyílt levelet és bojkottot Kertész László művészettörténész és Bálint Anna kritikus kezdeményezte. Tiltakozásuk arra való reakció volt, hogy 2014. novemberében a kulturális tárca vezetője Balatoni Monikát, a Külügyminisztérium korábbi munkatársát nevezte ki a velencei magyar kiállítások nemzeti biztosának. Mint Kertészék fogalmaztak: „Elkerülhetetlennek tartjuk, hogy a felelős miniszter a feladatra megfelelő felkészültségű személyt nevezzen ki. Mivel a felkészületlen nemzeti biztossal való együttműködést értelmetlennek és a tárca eljárását a művészekkel, építészekkel, kurátorokkal és művészettörténészekkel szemben méltatlannak értékeljük, Balatoni Monika megbízásának visszavonásáig és egyidejűleg a megfelelő kompetenciákkal rendelkező személy nemzeti biztossá való kinevezéséig bojkottáljuk a velencei biennálé pályázatát, és a velencei nemzetközi kiállításon való hivatalos részvételt.”

Részletesen lásd.: <http://www.peticioek.com/a/103286> és http://www.peticioek.com/az_56_velencei_kepzmuveszeti_biennale_bojkottja (Utolsó hozzáférés: 2016. szeptember 10.)

* 1970-ben született Kolozsváron. 1992 és 1999 között az Universität Karlsruhe művészettörténet, építészettörténet és általános pedagógia szakjain tanult, majd 2002 és 2008 között a Fernuniversität Hagen kultúramenedzsment szakirányú továbbképzésén folytatta posztgraduális tanulmányait. 2011-ben az Universität Stuttgart-on szerzett PhD-fokozatot. 2005 óta tanít a PPKE Művészettörténeti Intézetében. 2008 óta a Moholy-Nagy Művészeti Egyetem oktatója, majd egyetemi docense. Számos hazai és nemzetközi projekt iniciátora és koordinátora (többek között: *Lost and Found. Ungarn in Spiegel seiner zeitgenössischen Kunst*, Staatliche Kunsthalle Baden-Baden; *MODEM*, Debrecen, 2007–2008; *lúktetés*, Szada, 2008; *Gender/Kunst/Kulturtheorie*, Universität Wien, Bécs; *MOME*, Budapest, 2010; *TérTág*, FUGA, Budapest, 2014; *Várostopológiák Budapest*, MOME, Budapest, 2014; *Fenntarthatóság és szociális design*, Goethe Intézet; MOME, Budapest, 2014).

* 1967-ben született Pápán. Egyetemi tanulmányait 1987 és 1992 között a pécsi Janus Pannonius Tudományegyetem Képzőművészeti Tanszékén, majd 1992–1995 között a Janus Pannonius Tudományegyetem Képzőművészeti Mesteriskolájában végezte. 1996-ban a Római Magyar Akadémia ösztöndíjasa volt. 1997-ben Derkovits-ösztöndíjban részesült. 2006-ban elnyerte a Strabag festészeti díját. 2014-ben Munkácsy-díjjal tüntették ki. Számos hazai és nemzetközi kiállítás résztvevője. Budapesten él.

kihhasználva a velencei magyar szereplésekben rejlő lehetőségek?

✘ **GK:** Nincsenek kihasználva, főleg ha összehasonlítjuk a magyar szerepléseket más, régiókbeli országokéval. A lengyelek, a románok vagy a szerbek sokkal több energiát fektetnek a velencei részvételbe. (Csak egy példa: a Lengyel Pavilonban 2015-ben, a teljes nyitva tartás alatt jelen volt egy művészetközvetítő szakember.)

Egyébként érdekes, hogy ezt kérdezed, mert részben a mai politikai szféra által sokszor használt, de közben elcsépett és sokszor helytelenül, átgondolatlanul értelmezett „nemzeti identitás”, „nemzeti reprezentáció” fogalmakra és az ezek által generálódott kortárs problematikára reflektálva választottuk a *Fenntartható identitások* ironikus címet a projektünknek. Legkésőbb MANUEL CASTELLS kutatásai óta evidens, hogy egy, örökké tartó, mozdulatlan identitás nincs. A nemzeti identitás sem egy merev, nem változtatható, vagy magától nem változó entitás. Ráadásul mást és mást jelentenek egyéni és közösségi szinten, miközben térben és időben is sokat alakulnak. Sokféle – többszörös, kettős, kollektív, kulturális, vallási, etnikai, nemi, ökológiai, fogyasztói stb. – identitás létezik, a *nemzeti identitás* és az ehhez kapcsolódó nemzeti reprezentáció tehát csupán egy konstrukció, ami ráadásul minden országban mást és mást jelent. Közben persze láthatjuk, hogy mint absztrakt fogalom továbbra is egy fontos dolog – gondoljunk itt csak a futballmeccsre –, tehát amennyiben mégis központi és fundamentális kérdés, akkor inkább gondoljuk végig, hogy a vele kapcsolatos elképzelések milyen szempontból konstrukciók. A föld minden pontján, minden korban, minden társadalomnak, illetve résznyilvánosságnak szüksége van szimbolikákra, de ezekre reagáljunk tudatosan, ne csak megszokásból vagy populizmusból használjuk őket! Hasonló a helyzet a *fenntarthatóság* tágran értelmezett fogalmával is.

Ugyanakkor nagyon fontosnak tartottam és tartom ma, utólag is, hogy mindig úgy kell kivinni egy tematikus kiállítást a velencei Magyar Pavilonba, hogy az minél több eltérő nemzetiségű, illetve különböző kulturális közegben szocializálódott személy számára befogadható, de legalábbis értelmezhető legyen. Nem „otthoni” fontos célokat kell megfogalmazni, hanem a külvilág számára nyitott és érdekes projekteket kell bemutatni.

✘ **CsSz:** Igen, a lokális szinten maradó – akár kritikusnak vélt – kérdéseket nehezen vagy egyáltalán nem lehet Velencében átadni. A múltban több kis ország is próbálkozott már nemzeti témák bemutatásával, s ezeket általában érdeklődve, de értetlenséggel fogadta az egyébként mindenre nyitott közönség. Minden kicsi és nagy nemzetnek megvan a

CSEKE SZILÁRD

Fenntartható identitások, 56. Esposizione Internazionale d'Arte. La Biennale di Venezia. Magyar Pavilon, Velence, 2015 | kiállításépítés

saját, nagyon fontosnak vélt problémája, amire türelmetlenül várja a megoldást. Velence azonban valahogy nem a megfelelő helyszín erre: „túl nemzetközi” a lokális témához, ami persze nem jelenti azt, hogy ne „szabadna” politizálni akár ezen a helyszínen is. Az ebbe a kategóriába sorolható megjelenések viszont általában globálisan ismert témák.

✘ **BK:** Minden ország államilag szervezett kiállításokkal vesz részt a Velencei Biennálén, s globalizált világunkban ezt az avított, nemzeti pavilonrendszerben való gondolkodást régóta éri erős kritika. Mit gondoltok erről, jó-e ez a struktúra vagy változtatni kellene rajta?

✘ **GK:** Erre csak OKWUI ENWEZOR főkurátor szavait tudom idézni, aki a *Biennále* zárásakor tartott beszédében arra hívta fel a figyelmet, hogy a csökkenő számú részvétel helyett épp hogy egyre több nemzet akar részt venni a Velencében. Egyszerűen a „világok jövője” téma (Enwezor főkuratori szlogenjének megfelelően: *All the World's Futures*) egyre fontosabb, nemhogy veszítene jelentőségéből. Nagyon sok újonnan érkező ország óriási összegeket fordít a városban található paloták bérleti díjára csak azért, hogy jelen lehessen a *Biennálén*. Ugyanakkor azt tudom még ehhez hozzátenni saját tapasztalatomból, hogy mindeközben nagyon sokan már nem is azt nézik, hogy egy-egy pavilon, illetve a benne látható projekt, melyik nemzet „fennhatósága” alatt fut, hanem azt, hogy ki az ott kiállító művész és miről szól a munkája. Száz évvel ezelőtt persze minden pavilon az adott ország képző- és iparművészeti meritésének a „legjavát” mutatta be, de egy ilyen projekttel megjeleneni a mai Velencében már nevezetes lenne. Most vállalni kell a témát, egy olyan koncepciót, ami valamely módon kapcsolható a főkuratori elképzeléshez és a kortárs nemzetközi szcénában is releváns mondanivalóval bír. Egyszerűen, a nemzeti pavilonrendszer fenntartása a résztvevő országok politikai vezetőinek kultúradiplomáciai szempontból fontos, de a *Biennále* „valós” látogatói és résztvevői nem ilyen szemmel sétálnak a pavilonok között.

Ezzel kapcsolatban még egy dolgot emelnék ki: amikor elkezdtünk Szilárdal gondolkodni az installáción, az épületből indultunk ki. Azt néztük meg, hogy mit ad ez a tér mint forma. Ez egy roncsolt tér: többször átépítették, kiegészítették. Mi ezt nagyon komolyan vettük abból a szempontból, hogy a Magyar Pavilon épülete a mai állapotában pontosan visszaadja, pontosan tükrözi azokat a társadalmi, politikai és kulturális folyamatokat, amelyek az elmúlt évtizedekben végbementek Magyarországon. Ezek az épületek magukon hordozzák az elmúlt idők jeleit, nyomait, és ezekre reagálni kell az épp adott kor vizuális nyelvén.

✘ **CsSz:** Mielőtt teljesen avítottak minősítenék a Magyar Pavilon épületét, azért azt is megemlíteném, hogy minden látogató azonnal fotózni kezdi a mozaikokat

CSEKE SZILÁRD
Fenntartható identitások, 56. Esposizione Internazionale d'Arte.
La Biennale di Venezia. Magyar Pavilion, Velenca, 2015 | csoportkép a MOME hallgatóival

és a Zsolnay-kerámiákat is. A németek, a japánok, a kínaiak, mindenki. Ez az épület tehát egy kordokumentum.

✚ **BK:** *Mit jelent művészettörténészként, illetve képzőművészként részt venni egy olyan nagy volumenű rendezvényen, mint a Velencei Biennálé?*

✚ **GK:** Kurátorként óriási feladat, de egyben fantasztikus dolog is, hiszen nagyon sok szakmai hozadéka van egy ilyen részvételnek. Amit lényegi dolognak látok, az az, hogy nem szabad összekeverni a kompetenciaterületeket: a kurátor nem PR-menedzser. Az egy külön feladatkör, külön személlyel. Elvben erre lett kitálva itthon a Biennálé Iroda és az azt vezető személy. (Németországban például az ifa viszi a projektek adminisztrációját.)⁴

Másrészt fiatal képzőművészekkel is ki lehet menni Velencébe, amennyiben van mögöttük egy komoly stáb. Nem a művész vagy a kurátor életkorán múlik a siker, hanem kizárólag azon, hogy mire tudnak érvényesen rákérdezni. Szilárd nevét a művészeti vásárookra járó nemzetközi közeg részben ismerte már, nem állítom, hogy ez nem számít, de mindig az adott projektet ítélik meg az emberek, és nem feltétlenül az előzményeket. Láthattunk már arra is példát, hogy ismert és ugyanakkor el is ismert, elsőrangú művészek nem túl izgalmas projektet mutattak be Velencében.

✚ **CsSz:** *A Biennálé az egyik legnagyobb kihívás, ami különösen nagy alkotói teljesítményekre sarkallja a résztvevőket. Hasonló érzés lehet a világ bajnokságon vagy az olimpián való megmérettetés egy élsportoló számára. Azért hozom ezt a példát, mert esetünkben nem egy már korábban elkészített, „bármilyen” kiállítótérrel könnyedén kompatibilissé tehető alkotásról van szó. Az alkotói teljesítménynek egy bizonyos időszakban kell koncentráltan megjelennie. Az alkotás folyamata a megszokott, kényelmes műteremből áthelyeződik a kiállítás helyszínére. A műtermi munka, a tapasztalatszerzés az edzőteremben való felkészüléshez hasonlítható, a mérhető teljesítményt a kiállítás helyszínén kell produkálni és fenntartani hosszan, a kiállítás zárásáig.*

✚ **BK:** *Meséljete egy kicsit a 2015-ben Velencében megvalósult magyar kiállításról. Mi volt a koncepciója, hogyan nézett ki az installáció, mi volt a rendezési elv?*

✚ **GK:** *A Fenntartható identitások projekt több szempontból világított rá az identitás mint fogalom történeti és kortárs szempontú értelmezésére. Az installációval nem válaszokat adtunk, sokkal inkább kérdéseket igyekeztünk generálni a látogatókban, hogy mindenki maga válaszolhasson arra: a konkrét identitásoknak milyen formái tarthatók fenn mai világunkban? A kifejezetten a*

Magyar Pavilionba tervezett installáció három egységből épült fel: egyrészt a pavilon nagy U alakú, oldalsó tereiben a mennyezet alatt fal-tól-falig végigfutó fóliacsövek rendszeréből,⁵ másrészt az épület „apsziséban” elhelyezett áttetsző, lélegző fóliapárnából,⁶ harmadrészt egy hanginstallációból, amely a csövekben ide-odaguruló golyók által generált zajokat és hangokat (súrlódás, koppanás, ütközés) vette alapul, adta vissza a kiállítótér kisebb bejárati, lehatárolt terében.⁷ A projekt címét Szilárd korábbi munkáiból olvastottam össze, úgy, hogy első hallásra egy kicsit zavaró szóösszetétel jöjjön létre. A *Fenntartható* szó a *Fenntartható fejlődés* (2012) címet viselő lélegző talajobjektjéből jött, az *identitás* pedig kisebb munkáiból és a Kiscelli Múzeumban 2013-ban megrendezett egyéni kiállításának⁸ üzenetéből. Mindez persze a migráció, az identitásváltások és az idegenségérzet aktualitásából eredeztethető. A kiállítás tehát kevésbé válaszokat vagy meglévő jelenségek kritikáját nyújtotta, mint inkább egy gondolkodási keretet a nemzetközi közeg számára. A komplex térinstalláció mellett ugyanolyan fontos cél volt az interaktivitás, valamiféle valós participáció létrehozása a pavilonban. Mindenképpen aktív részvételre, cselekvésre akartuk rábírnai a látogatókat, hogy ne csak a szemlélő műbefogadás valósuljon meg a térben. Láttam, hogy milyen sokat jelentett a látogatóknak az, hogy valamit ők is hozzátehettek a kiállításához. Azzal a nagyon egyszerű és banális módszerrel, hogy egy fekete táblára fehér krétagömbökkel valamit felírhatnak, úgy érezhették, hogy valamiképpen ők is formálták a projekt kimenetét. Azért választottuk ezt a megoldást, mert a krétával táblára írás minden kultúrában – Amerikától Indiáig – ismert, mindenhol tudják, hogy mik ezek a tárgyak, és azt is, hogy mit lehet velük csinálni. Azt külön öröm volt látni, hogy a megnyitó szakmai napjain neves kurátorok és múzeumigazgatók ugyanúgy rajzoltak és írtak a táblákra, mint a későbbi, inkább laikus látogatók zöme.

Ebben a folyamatban a másik alapvető dolog a hallgatói részvétel volt. Egyetemi oktatóként nem volt kérdés számomra, hogy a MOME

5 Cseke munkásságában „a zárt rendszerben történő mozgás” tematika már az 1990-es évek közepén megjelent. „Csöben mozgó golyó”-objektet először 1995-ben készített és mutatott be – a 2015-ös velencei installációhoz képest jóval kisebb méretben – a Barcsay Teremben (Budapest) megrendezett *Kilenc pécsi kezdő* című csoportos kiállításon.

6 A „lélegzőpárna”-objekt kisebb méretben 2012 óta létezik Csekénél. A *Biennálén* bemutatott formát, de kisebb méretben, 2014-ben a Molnár Ani Galériában (Budapest) állította ki először az *I have great desire* című egyéni kiállításán.

7 A hanginstallációt GRYLLUS ÁBRIS médiaművész készítette.

8 *Külföldre költöztünk*. Kiscelli Múzeum, Budapest, 2013. március 15 – május 12.

hallgatóit különféle szerepkörökben be szeretném vonni, akik aztán végig örömmel és felelősségteljesen vettek részt a projektben. Először 2008-ban, a *lúktetés*-projekt kapcsán vittem végig egy egyetemek közötti kooperációs projektet, ahol a hallgatók különböző szerepköröket tölthettek be. 2015 első hetében Szilárd, COSOVAN ATTILA kollégámmal és FOGARASY TAMÁS alumninkkal hallgatói feladatokká alakítottuk – többek között – a látványtervek elkészítését, az arcukat kialakítását, a katalógus és a különböző kommunikációs felületek, például a weboldal megtervezését, a kisebb fordítások elvégzését, a helyszíni kommunikáció segítségét és a dokumentációs kisfilm forgatását. Az igazi participáció ugyanis nem utólag vonja be a szereplőket, hanem már a folyamat kezdetén egyszerre lát célcsoportot és tartalomfejlesztőt a résztvevőkben.

✘ CsSz: A tervezéskor egy olyan több lábbon álló absztrakt mű bemutatása volt a cél, amely releváns témát feszeget, egybefogja a pavilon tagolt, változatos tereit és részvételi lehetőséget is nyújt a látogatóknak. Ezeket szem előtt tartva mutattam Kingának néhány vázlatot. Továbbá mindketten fontosnak éreztük az egyetemi hallgatók bevonását a projektekbe. Nálam a mesteremtől, KONKOLY GYULÁTÓL hajdanán kapott hasonló lehetőségek pozitív élménye volt inspiráló.

⊕ BK: *Mennyiben illeszkedett 2015-ben a magyar kiállítás a Biennále aktuális „trendjébe”? Egyáltalán: kell-e, hogy illeszkedjenek a magyar kiállítások egy nemzetközi diskurzusba vagy inkább a „differencia” a cél?*

✘ GK: Erre a kérdésre nem tudok „örökérvényű”, biztos választ adni. Én figyelembe vettem a főkurátor koncepcióját, annak három aspektusát, és nem bántam meg.

✘ CsSz: Itt is – következetesen – a műben rejlő arányosság megtartása volt követendő.

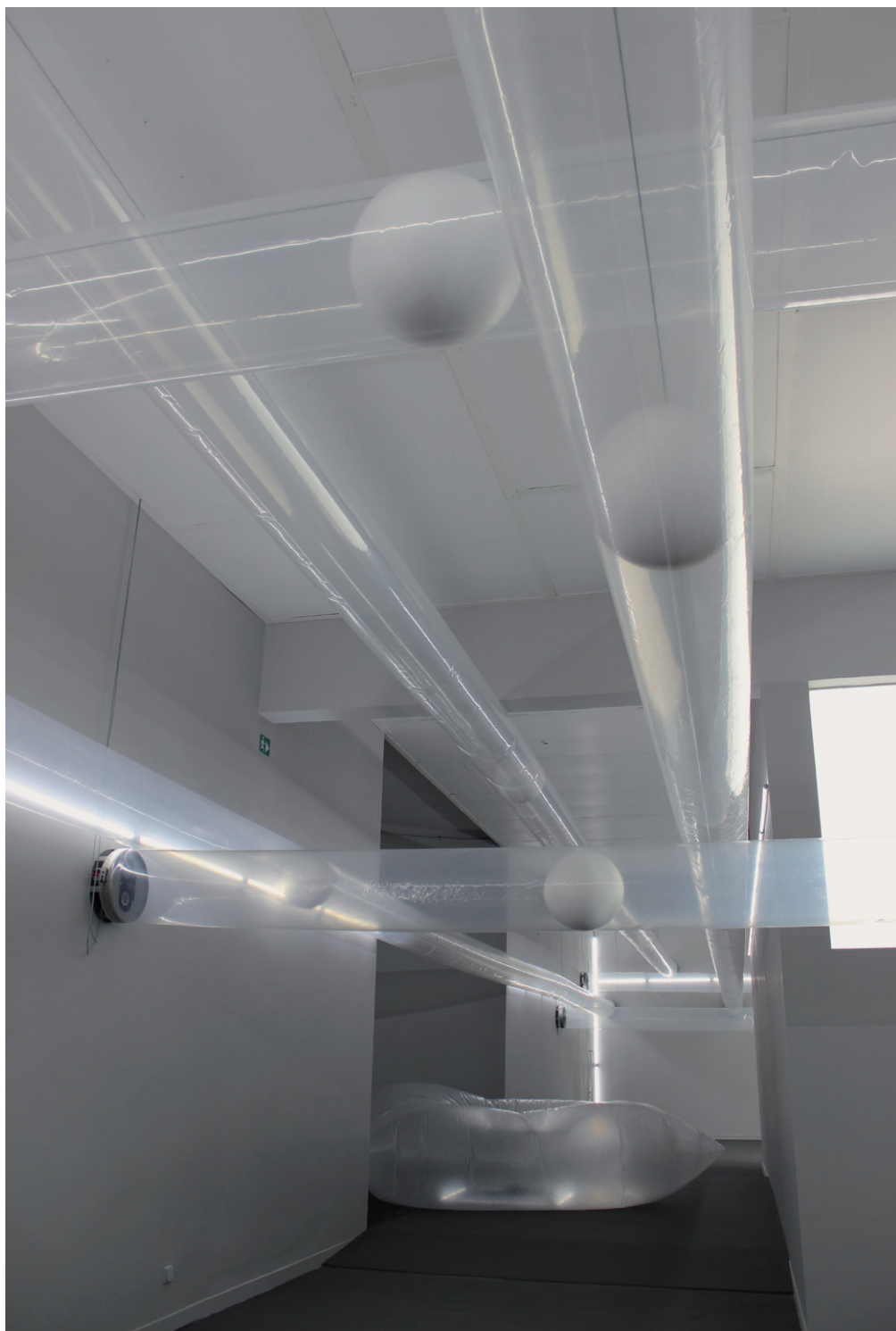
⊕ BK: *Örök vita tárgya a rendelkezésre álló szűkös időkeret a kiállítások megvalósítására...*

GK: A mi esetünk extra volt abból a szempontból, hogy a nemzeti biztos körüli huzavonák miatt még a szokásosnál is később írták ki a pályázatot.⁹ Azon viszont a jövőre nézve mindenképpen változtatni kellene, hogy a pavilon rendbetétele ne az amúgy is egy eléggé feszített és megterhelő installációs időszak terhére történjen meg. Csak az volt kilenc teljes nap, hogy a pavilont műszakilag és egyéb technikai szempontból használhatóvá tegyék. A teljes villanyvezeték-rendszert ki kellett cserélni, mert olyan rossz állapotban volt. Csak ezután kezdünk neki az installációs munkálatoknak, amelyeket Szilárd vezetésével a Ludwig Múzeum kiállítás-építő szakemberei végeztek.

✘ CsSz: Az installáció megvalósításánál a faltól-falig futó fóliacsövek és a homogén álmennyezet kialakítása okozta a legnagyobb feladatot. A leghosszabb feszítáv, amit egy cső átfogott, 27 m volt. Ekkora távolságnál már olyan feszítőerő jön létre, amivel komolyan kellett számolni, kérdés volt, hogy egyáltalán mit bírnak el az adott, nem homogén anyagból álló falak. Több építésszel és statikussal konzultálva született meg a végső megoldás. Az idő nagyon kevés volt ennyi feladat elvégzéséhez még úgy is, hogy összesen hat ember dolgozott az építési munkákon.

⊕ BK: *Ki finanszírozta 2015-ben a velencei magyar kiállítás költségeit? Mekkora költségvetéssel dolgoztatok? Mit gondoltok: szükséges lenne-e az állami keret növelése, vagy inkább a magántőkét kellene bevonni, szponzorokkal kellene együttműködni?*

CSEKE SZILÁRD
Fenntartható identitások, 56. Esposizione Internazionale d'Arte.
La Biennale di Venezia. Magyar Pavilon, Velence, 2015 | enteriőr

9 2014. november 10-én jelent meg a pályázati felhívás.

CSEKE SZILÁRD
Fenntartható
identitások, 56.
Esposizione
Internazionale
d'Arte.
La Biennale di
Venezia. Magyar
Pavilon, Velence,
2015 | enteriőr
(apszis)

✪ **GK:** Alapvetőnek tartom a közismert, rendelkezésre álló állami keret mellett más források bevonását is. Mivel a *Velencei Biennálék* ideje alatt a Magyar Pavilon a kortárs magyarországi művészet leglátogatottabb és legfontosabb helyszíne, mindenképpen érdekeltté kellene tenni a globális versenyszférában működő hazai cégeket abban, hogy szponzorációs feladatokat lássanak el a velencei magyar kiállításokban. A napi 1200-2000 látogatóban rejlő kommunikációs és PR-potenciált vétek nem kihasználni.

Pontosan ezt az ellenszolgáltatási lehetőséget kiemelve tudtunk egy szabadpiaci szereplőt, a POSSIBLE céget behozni a projektbe. Elmentem hozzájuk, bemutattam a projektet és azt kértem tőlük, hogy azt az applikációt, amit kidolgoztak a hallgatók, gyártsák le nekünk. Ez több mint 2 millió forintos gyártási és felügyeleti munkaköltséget jelentett, amit tehát a cég szponzorációként hozzatott az állami kerethez. S nem csak a legyártást vállalták, hanem az applikáció hét hónapos folyamatos felügyelését is. Ez óriási segítség volt számunkra! A döntő érv talán az volt, hogy bár a cég a játékpiacon már vezető szerepet tölt be, de a kortárs képzőművészeti szcénában eddig nem volt jelen. Viszont felismerték a lehetőséget, hogy most egy olyan résznyilvánossághoz juthatnak el, amely eddig kimaradt a látókörükből.

A projekt állami kerete két részből tevődött össze: volt egy 20 millió forintos produkciós költségkeret (a projekt létrehozására, anyag- és gyártási költségekre, szállításra, útiköltségekre, honoráriumokra, a katalógusra és minden nyomtatott anyag előállítására), és ezen felül volt még nagyjából ugyanennyi a kommunikációra, a velencei szállásköltségekre és minden egyéb diplomáciai dologra. Bár lehet, hogy ez korábban is gyakorlat volt, de nagyon nagy problémának tartottam, hogy a 20 millió forintos produkciós és honorárium költségkeret feletti kiadásokra sem a kurátor, sem a művész nem láthatott rá, hiszen ezt a részt teljes egészében a nemzeti biztos kezelte. Végül valószínűleg éppen ez vezetett Balatoni Monika lemondásához, amikor a Waberer's cég megjelent szponzorként a projektben. Erről egyébként én is csak a sajtóból értesültem,¹⁰ és azonnal kértem is a nemzeti biztost, hogy adjon információt arról, mit és milyen összegben szponzorál a Waberer's a projektünkben, mert adófizető polgárként is jogom van ezt tudni. Már csak azért is jó lett volna rálátni erre a külső szponzorációra is, hiszen szállítványozási cég lévén transzport-szolgáltatást ajánlva nekünk, csökkenhetett volna az amúgy nem magas 20 millió forintos produkciós költségkeret, és költhetünk volna más, hasznos dologra a fennmaradó összeget. A hírekből értesültem arról is, hogy 2015. szeptember elején Balatoni Monika lemondott a posztjáról.¹¹ Az okot továbbra sem ismerem, de lehet, hogy részben

a Waberer's körüli sajtóhírek, részben a 2015. augusztus 30-án a Magyar Pavilon előtt végrehajtott akció¹² miatt mondott le. Ez viszont egy újabb váratlan feladat elé állított bennünket, hiszen a *Biennále* utolsó hónapjait és a zárással járó minden feladatot, elszámolást a nemzeti biztos stábjára nélkül kellett végigcsinálni.

✪ **BK:** *Mi a tapasztalatotok: milyen az együttműködés a különböző „pozíciók” (minisztérium, Biennále Iroda, nemzeti biztos, kurátor, művész) között a kiállítások megvalósítása alatt?*

✪ **GK:** A legalapvetőbb, hogy a kurátor és a művész tökéletesen együtt tudjon működni. Ha ez a fontos bizalmi és szakmai alap nincs meg, akkor nem lehet sikeres a projekt. A szakmai felügyelet jelenleg a Ludwig Múzeum kezében van. Az egész Ludwig-stábbal kitűnő volt az együttműködés, több fontos ponton segítettek a munkát, de a folyamat során a Biennále Iroda munkatársai közül is többen elláttak fontos részfeladatokat.

✪ **CsSz:** A felkészüléshez remek háttérrel biztosított a Ludwig Múzeum vezetése. A technikai személyzet motiváltsága is kitűnő volt. A finanszírozásra viszont a jövőben érdemes lenne valamiféle rugalmasabb, kevésbé adminisztratív rendszert kidolgozni, ami jobban segíti az elmélyült alkotómunkát.

✪ **BK:** *Milyen volt a nemzetközi és a magyar visszhangja a Magyar Pavilonnak és az ott bemutatottaknak 2015-ben?*

✪ **GK:** Magyarország általános rossz politikai megítélése miatt voltak – igaz, nagyon alacsony számban – negatív bejegyzések a vendégkönyvben: teljesen elvonatkoztatva a projekttől, a nyugati sajtóban megjelenő hírekre és az országról ott kialakult képre reagáltak. Emlékszem, a preview napokon a CNN tudósítója kétszer is visszatért a pavilonba, majd odajött hozzám és azt mondta, hogy őt most nem érdekli, hogy Magyarországról mit „szókás” mondani és írni, de ő beveszi a top 10 pavilon ajánlóba a magyar kiállítást, mert annyira érdekesnek tartja.¹³ De ugyanez volt KATHARINA SIEVERDINGgel is, aki, amikor bejött a pavilonba

¹⁰ <http://444.hu/2015/08/24/miert-reklamozza-ingeny-a-wabererst-a-magyar-pavilon-velenceben/> (Utolsó hozzáférés: 2016. szeptember 10.)

¹¹ <http://www.origo.hu/kultura/kunszt/20150904-velencei-biennale-balatoni-monika.html> (Utolsó hozzáférés: 2016. szeptember 10.)

¹² Egy nappal a magyarországi határzár bevezetése előtt a Magyar Pavilon bejáratával szemben a Fence For Europe csoport a határzár ellen tiltakozott azáltal, hogy drótkerítéssel körbekerítette a pavilon épületét. Az olasz hatóságok a drótot veszélyes kihelyezése miatt elkobozták, de az akciót rövid ideig engedték. Lásd.: <http://index.hu/video/2015/08/31/hatarzar-velencei-biennale-gulyas-marton/> (Utolsó hozzáférés: 2016. szeptember 10.)

¹³ Lásd.: <http://edition.cnn.com/2015/05/11/travel/gallery/venice-biennale-2015-opening/index.html>

és elkezdtünk beszélgetni, rögtön kifejtette, hogy mennyire sokra tartja azt a kritikai rendszert, amit a projektben megfogalmaztunk. A nemzetközi szakmai megítélés tehát jó volt, a katalógussal kapcsolatban azóta is folyamatosan pozitívak a visszajelzések.¹⁴ Persze nem állítom, hogy mindenkinek minden átjött, de azért nagyobb részt igen, megértették, hogy a *Sustainable Identities* tér egyszerre egy gondolati forma és egy hierarchiamentes dialógus-tér. Számos nemzetközi és hazai folyóiratnak és internetes portálnak adtunk interjút Szilárdal együtt és külön-külön is.¹⁵ Fizetett hirdetések hiányában (két magyart és két külföldit kivéve) és Magyarország általános rossz megítélése ellenére, rengeteg ajánlásba bekerültünk, ami talán hosszú távon is a projekt érvényességét bizonyítja. Megjegyzem, a legtöbb ország megvásárolja a fizetett szakmai sajtócsomagokat, mert a rendszer egészen egyszerűen így működik. Erre tehát sokkal nagyobb hangsúlyt kellene fektetnie a jövőben. Ezért is gondolom úgy, hogy hatásosabb, ha olyan művész szerepel a *Biennálén*, aki mögött ott áll egy professzionális galéria vagy egy nagy múzeum, aki segíti ebben, hiszen ismeri ezt a szcénát. Fontos szerepük lehet a kommunikációban, akár a preview alatt is, hiszen ha ezekben a napokban nem vagy ott egy komoly stábbal, akkor az egész nem ér semmit. A mi esetünkben a Molnár Ani Galéria és két hallgatóm nyújtott ebben óriási segítséget.

Sajnos a hazai sajtó főleg irányultsága szerint ítélkezett a projektről, illetve nem igazán jelentek meg érdemi kritikák, amelyek felkeltették volna az érdeklődést a nem szakmabeli kultúra fogyasztók számára is. Persze tudom, hogy heti- és napi lapoknál jóformán nem dolgoznak szakmailag képzett, kortárs művészethez értő szakújságírók. Pedig volt térítésmentes sajtóbusz a megnyitó napjaira, tele is volt újságírókkal, kritikusokkal, mégsem születtek utána komoly írások.¹⁶ Ennek talán részben az én személyem is az oka lehetett, mivel nem tartozom

szorosan a magyarországi „körökhöz”, így talán nem volt „érdemes” intenzívebben reflektálni a projektre.

Nemzetközi visszhangban azonban a projekt design, vagyis az erős interdiszciplináris jelenlét maximálisan meghozta gyümölcseit: nem csak a Highlights of Hungary-ba kerültünk be, hanem ezüst díjat nyert a projekt a Design Award-on is az *Arts, Crafts and Ready-Made Design* kategóriában.¹⁷

A participációs módszerek alkalmazását is többen értékelték, a helyszíni látogatók vagy más egyetemeken dolgozó kollégák pedig különösen. Megjegyzem, hogy a szögesdrót-kerítéses akciót is participációnak tartom, de ha lehetek kritikus, a szervezők koncepcionálisan nem gondolták végig intervenciójukat. Először is: ha azt akarom, hogy a figyelemfelkeltő akció hatásos legyen, akkor a szögesdrótot nem a földre helyezem, mert az balesetveszélyes. El is tüntették az olasz hatóságok negyed órán belül. A másik: nem a reggeli nyitás idejére kellett volna szervezni az akciót, amikor még kicsi a mozgás a Giardiniben. Harmadrészt: lezárták a pavilont, de közben mégis be lehetett menni. Ha mindezeket jobban végiggondolják, akkor egy izgalmas és figyelemfelkeltő akció is lehetett volna belőle: egy csoport szabad véleménynyilvánítása, akik hozzátettek valamit a témához, a pavilonhoz, a projekthez – ugyanúgy, mint azok, akik felírtak valamit krétával a falra vagy kiegészítették mások gondolatait.

A „siker” kapcsán fontosnak tartom azt is, hogy meghívtak például a hildesheimi egyetemre előadást tartani a projektről és az alkalmazott participációs módszerekről.¹⁸ Itthon is több egyetemi meghívásnak tettünk eleget: a pécsi Művészeti Karon, a budapesti Képzőművészeti Egyetemen, továbbá a budapesti Építészeti Mesteriskolában tartottunk előadásokat közösen Szilárdal. Azóta egy design-kommunikációs workshopon a Corvinus Egyetemen is bemutathattam a projektünket.

Szintén a sikeresség mutatója lehet az is, hogy az 500 példányban nyomtatott katalógus 2015 szeptemberére elfogyott: 200 példányos utánnomásra volt szükség. Nem is beszélve a helyszínen kihelyezett angol és olasz nyelvű leporellókról, amelyek igen magas példányszámban készültek és fogytak el. A zürichi *Manifesta 11* művészetközvetítői pedig a katalógus szövegeit beválasztották az utolsó hetekben kialakított szövegalapú munkájukba.

A műbefogadás kapcsán is érdekes és pozitív „reakció” volt a számunkra, hogy a Magyar Pavilonban valahogy mindenki lelassult, ahhoz képest, hogy milyen felgyorsult ritmusa van egy biennálés látogatói menetnek. Az olaszok látogatószámlálójának mérései alapján a Magyar Pavilon a negyedik leglátogatottabb kiállítás volt.

17 Lásd.: <https://competition.adesignaward.com/press-release.php?ID=45344>

18 Lásd.: <https://www.uni-hildesheim.de/fbz/aktuelles/detailansicht/artikel/vortrag-kinga-german-konzeption-partizipation-interaktion-sustainable-identities-auf-der-56-kun/>

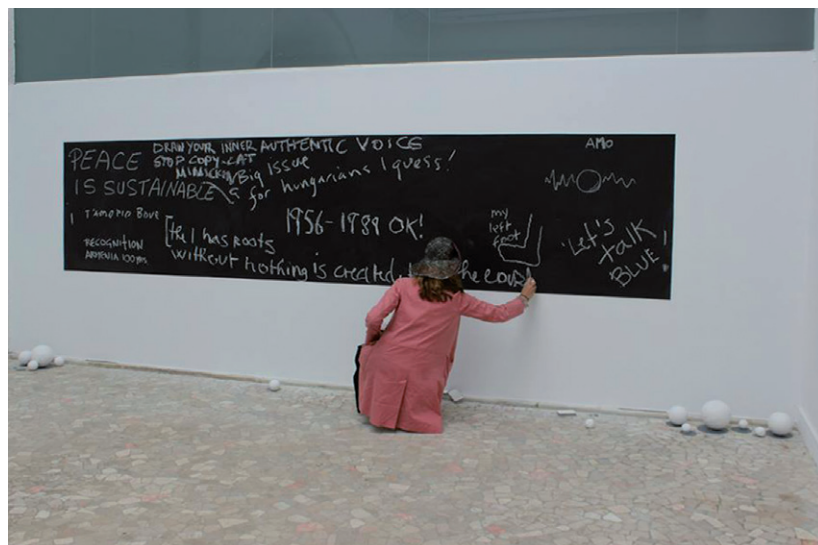
CSEKE SZILÁRD

Fenntartható identitások, 56. Esposizione Internazionale d'Arte. La Biennale di Venezia. Magyar Pavilon, Venecia, 2015 | participáció

14 <http://www.sustainableidentities.com/catalogue/> (Utolsó hozzáférés: 2016. szeptember 10.). A katalógus érdekessége, hogy az internetes verzióban nyitott maradt és további szakértői szövegekkel bővült.

15 Többek között: <http://artguideeast.com/main-news-stream/2015/02/16/interview-56thvenicebiennale-hungary/>; <http://designisso.tumblr.com/post/138147902037/fenntarthat%C3%B3-identit%C3%A1sok-a-velencei-bienn%C3%A1l%C3%A9n>; <http://www.ujmuveszet.hu/2015/01/fenntarthato-identitasok-a-velencei-magyar-pavilonban/> (Utolsó hozzáférés: 2016. szeptember 10.)

16 A Kossuth Rádió a megnyitó napján, a helyszínen készített interjút a művésszel és a kurátorral, a Duna Tv kulturális műsorainak stábjá szintén forgatott a helyszínen. A hazai képzőművészeti folyóiratok közül a *Balkon* (2015/7,8., 10-12. https://issuu.com/elntfree/docs/balkon_2015_07_08) és az *Új Művészet* (<http://www.ujmuveszet.hu/2015/06/fenntarthato-identitasok/>) (Utolsó hozzáférés: 2016. szeptember 10.) közölt a témában egy-egy elemző írást

CSEKE SZILÁRD
Fenntartható identitások, 56. Esposizione Internazionale d'Arte.
La Biennale di Venezia. Magyar Pavilon, Velence, 2015 | participáció

Összességében azt gondolom, hogy volt, aki látott és (el)gondolkodott, aki meg nem, az valójában nem akart vagy nem tudott látni és elmélyülni. Elgondolkoztatónak tartom azt is, hogy én voltam az egyetlen kurátor a Giardiniben, aki a „nemzetek nélkülieket” képviselő, a politikai üldözöttek reprezentációjával foglalkozó projektnek (*Nationless Pavilion*) már a megnyitónapon helyet adtam a kiállítóteremben.¹⁹ Utána több pavilon is kiállítási lehetőséget adott a projektnek, de csak később, a nyár folyamán, vagy a zárás körül.²⁰ Érdekes, hogy miközben állandóan a „nemzetek elmosódásáról és a globális jövőről” beszélünk, blokkoljuk az ilyen akciót arra hivatkozva, hogy ne zavarják a nemzeti pavilonok kiállításait, mert mondjuk esztétikailag nem illenek a koncepcióba...

✪ **BK:** Milyen hatással volt (ha volt) a Biennále saját karrieretekre? Kaptatok-e közvetlenül ennek hatására meghívást külföldi kiállításra, konferenciára, kialakultak-e nemzetközi kapcsolataitok?

✪ **CsSz:** Az ehhez hasonló nagyléptékű nemzetközi szereplések alapvetően egyfajta megbecsültséget, elismerést hoznak minden alkotónak. Komolyan vehető szakmai referenciának számít, külföldön különösen. Esetemben több felkérés, konkrétan egy hazai,²¹ egy csehországi,²² két olaszországi,²³ egy belgiumi²⁴ és egy egyesült államokbeli²⁵ kiállítási lehetőség köthető a biennálés bemutatkozásához.

✪ **BK:** Ma visszatekintve, milyen emlékeitek vannak a kiállítás-rendezésről, illetve részvételről a Biennálén?

✪ **GK:** Alapvetően nagyon jók, boldogok vagyunk, hogy megcsináltuk a projektet minden nehézség ellenére! Úgy érezzük, hogy a kapott reakciók és a sok pozitív visszhang igazolt bennünket. De nem szeretném elhallgatni, hogy az előkészületi folyamatok közben azért többször éreztük úgy, hogy rajtunk kívül

álló okok és felettünk álló személyek miatt lehetetlen helyzetbe kerültünk, és hogy egy adott ponton esetleg minden elbukik. De Szilárddal nagyon jó együttműködni, mert minden szituációban higgadt és józan tud maradni, és rájöttünk, hogy együtt így is, úgy is képesek vagyunk végigvinni a projektet. Ráadásul ilyen lehetőség nem sűrűn adódik sem egy művész, sem egy művészettörténész életében. Azt is végiggondoltuk, hogy ha feladjuk, akkor lehet, hogy jól jövünk ki a hazai szcénában, de Velencében ott állt volna üresen a Magyar Pavilon, ami nemzetközi kontextusban mind Szilárddnak, mind nekem, mind pedig az egész ország kortárs képzőművészetének csak rosszat tett volna.

Sokan nem gondolják azt végig, hogy amikor a látogatók pavilonról pavilonra járnak, akkor nem azt akarják megtudni, hogy éppen milyen lokális kultúrpolitikai viták miatt marad mondjuk zárva egy pavilon, vagy hogy milyen szakmai belviszályok miatt állítanak ki színvonalatlan művészeket. Abból vonnak le következtetéseket, amit látnak. Csak a megvalósult projektek léteznek. Éppen ezért mi azon voltunk, hogy amit megmutatunk, az önmagáért beszéljen. Mindazonáltal nem volt könnyű egyszerre kuratori és projektmenedzsmenti feladatokat ellátni, sok embert egyszerre motiválni, koordinálni és elfogadni. De utólag is kijelenthető, hogy mindenki szempontjából és hosszú távon gondolkodva is, megérte. Köszönet minden résztvevőnek!

✪ **CsSz:** Abszolút megérte, jó érzés, hogy minden nehézség ellenére meg tudtuk valósítani a pályázatban felvázolt terveinket. Ez egyfajta önbecsülés forrásává vált a számunkra. Ezután talán még több önbizalommal tudunk a jövő kihívásaira is tekinteni, és itt gondolok mindenkire, aki részt vett a projektünkben.

✪ **BK:** Milyennek látjátok a Velencei Biennále jövőjét és benne a magyar szereplést?

✪ **GK:** Folyamatosnak. Hiszen a magyar államnak nem kell hatalmas bérleti díjakat kifizetnie velencei palazzók bérlésére, ugyanakkor talán lassan minden kormány felismerhette, hogy mennyire fontos jelen lenni ezen a kortárs művészeti helyszínen. Aztán úgyis a mindenkori aktuális művészeti stratégiák fognak értelmet adni a jelenlétnek vagy akár értelmetlenné tenni a velencei részvételt.

✪ **CsSz:** Úgy látom, hogy hasonló jelentőségű más képzőművészeti helyszínnel, amivel rendszeresen számolni lehet, nem rendelkezik a hazai szakma. Érdemes lenne a lehető legjobban megbecsülni ezt a lehetőséget.

Készült: Budapest, 2016. június 16.

19 Lásd.: www.nation25.com. A csoport a záró napon is megjelent a pavilonban és szintén „kivágott” magának egy részt, akkor a belső udvarban.

20 Július-augusztus folyamán, időrendi sorrendben, Dél-Afrika, Örményország, Románia, Brazília, Seychelle-szigetek, Törökország, majd a záráskor Németország, Izrael és Litvánia adtak engedélyt.

21 Cseke Szilárd: *TÚLMENT*. MKE Parthenón-fríz Terem, Budapest, 2016. szeptember 13–24.

22 *Siliconvalse. Hungarian Reality. Emese Benczúr, Szilárd Cseke, Róza El-Hassan, Miklós Erdélyi, László Fehér, György Jovánovics, Tamás Kaszás, Szabolcs KissPál, Dóra Maurer, László Mulasics, János Sugár. Dúm pánú z Kunštátu, Brno, 2015. szeptember 9 – november 1.*

23 *A chi parla l'arte contemporanea?* Palazzo Isimbardi, Milánó, 2016. május 10–20. Az ezen a csoportos tárlaton bemutatott *Deep Look* című munkát 2016 novemberében a Római Magyar Akadémia mutatja majd be.

24 Szilárd Cseke: *Fade Out Lanes. Migration and Identity*. Balassi Intézet, Brüsszel, 2016. május 26 – szeptember 2.

25 Szilárd Cseke: *Gone Too Far*. Boca Raton Museum of Art, Boca Raton, FL, 2016. október 18 – 2017. január 8.